

že je třeba spojit síly i v této věci a že bude nutno přikročit ke společnému vydávání nkolikajazyčné edice historických pramenů.

Vytčeného úkolu Hrbata dosáhl. Podařilo se mu prokázat, že VII. kongres KI „zobecnil až dosud nahromaděné zkušenosti akční jednoty protifašistických sil, dodal jim principiální základ a určil strategickou linii, která měla velký mezinárodní význam“ (str. 226). Přes jisté nedostatky, které je třeba chápat především jako důsledek daného stavu historického bádání na tomto úseku, je Hrbatova práce velmi cenným příspěvkem k dějinám kominterny a důležitým předpokladem pro další rozvoj naší historiografie v oblasti dějin mezinárodního dělnického hnutí, dějin KSC a CSSR. Nemenší význam má pro rozvoj vnitrostranické propagandy a vysokoškolskou výuku otázek mezinárodního dělnického hnutí.

Vojtěch Zampach

K nejnovějším dějinám

Kolektiv katedry dějin mezinárodního dělnického hnutí a mezinárodních vztahů na Vysoké stranické škole při ÚV KSC zpracoval pod vedením Miloše Hájka *Přehled nejnovějších dějin* (I. díl, str. 501, vyd. NPL 1962; II. díl str. 501, vyd. NPL 1963). K učebnicím a přehledům, které vyšly v posledních letech (*Dějiny KSSS 1959*, *Dějiny KSC 1958*, *Stručný přehled československých dějin*, díl III, 1960) přibývá touto publikací i souhrnný výklad světových dějin z období první etapy všeobecné krize kapitalismu. Za základ při zpracovávání „*Přehledu nejnovějších dějin*“ byly vzaty přednášky na Vysoké stranické škole, autorský kolektiv však využil i výsledků bádání historiků jiných pracovišť, například rukopisů kandidátských prací soudruhů Františka Hrbaty a Vladimíra Suchopára i jimi vypracovaných skript k dějinám Komunistické internacionály a o práci diskutoval se širokým okruhem odborníků z Ústavu dějin KSC, Československé akademie věd atd.

„*Přehled nejnovějších dějin*“ přichází velmi vhod zejména při zavádění nového předmětu „*Mezinárodní dělnické hnutí*“ do výuky na vysokých školách. Bez znalostí nejšířších mezinárodních souvislostí nelze dobře pochopit mnohé události národního života, ani ty, které se na první pohled zdají pro národ specifické. Každá země neustále navazuje styky se zeměmi jinými, nikde na světě neprobíhá vývoj nějakého národa bez působení vlivů mezinárodních. To platilo a platí o všech zemích a ještě více o dělnickém a komunistickém hnutí, které je v samé své podstatě mezinárodní, i když se vyvíjí současně v národním rámci. Proto důležitým úkolem při výuce mezinárodního dělnického hnutí a dějin KSC je překonávat oddělený výklad těchto dvou disciplín a snažit se vykládat je v co nejužší souvislosti s celými světovými dějinami i s poznatky vědeckého komunismu i ostatních stránek marxistické teorie. Jen tak je možné co nejplynuleji a nejméně násilně ukázat skutečně místo jednotlivých etap a problémů země, dělnického hnutí a strany ve všech souvislostech světových dějin. Takovouto učebnici však zatím nemáme. „*Přehled nejnovějších dějin*“ tuto mezeru pomáhá do značné míry vyplňovat, i když autoři vědomě vypustili z publikace podrobnější dějiny ČSSR a SSSR (resp. KSC a KSSS) a jen stručně zařazují výklad mezinárodního významu obou zemí, hlavně Sovětského svazu, neboť předpokládají, že by bylo bezúčelné opakovat v této publikaci problémy zpracovávané zevrubněji a důkladněji v učebnicích a pracích o těchto dějinách.

Publikace je uvedena stručnou předmluvou, v níž upozorňují autoři na hlavní skutečnosti světových dějin v první etapě všeobecné krize kapitalismu, které je třeba při studiu tohoto období respektovat. Jde zejména o boj mezi kapitalismem a socialismem, o hlavní výsledky revolučního dělnického hnutí etapy mezi dvěma světovými válkami — rozmach a úspěchy prvního státu diktatury proletariátu, nástup národně osvobozenecského hnutí v koloniích, který se stal nevyhnutelnou přípravou pro plnění historického úkolu likvidace kolonialismu, prosazování idejí socialismu a získávání stoupenců pro komunistický program, což byl předpoklad pro další vývoj socialismu.

Chronologicky je práce rozdělena na čtyři celky: I. část se zabývá obdobím poválečné revoluční krize kapitalismu v letech 1918—1923 (dí I., str. 15—294), II. část obdobím přechodné a částečné stabilizace kapitalismu, léta 1924—1929 (dí I., str. 295—463), III. část obdobím světové hospodářské krize v letech 1929—1933 (dí II., str. 7—161) a IV. část je nazvána „období příprav druhé světové války“, léta 1933—1939 (dí II., str. 163—439). Každá ze čtyř etap je uvedena stručnou charakteristikou, z níž vyplývá vymezení hlavních problémů doby, úkolů dělnického hnutí a Komunistické internacionály.

Pátel *„Přehledu nejnovějších dějin“* je zcela správně zpracování historie mezinárodního

dělnického hnutí a hlavně Komunistické internacionály. Autorům se podařilo podat zatím nejzdařilejší a nejvýstižnější stručný obraz vývoje této problematiky v naší historiografii. Přinášejí nové pohledy na strategii a taktiku i další stránky činnosti komunistického hnutí v první etapě všeobecné krize kapitalismu.

V publikaci jsou rozebírány zejména dějiny nejdůležitějších zemí Evropy i ostatních světadílů. Kromě toho umožňuje „Přehled“ sledovat jednotlivé problémy, například úlohu sociální demokracie v dělnickém hnutí, utváření taktiky komunistického hnutí, promítání jednotlivých hesel Komunistické internacionály v činnosti komunistických stran atd.

Srovnávání vývoje různých zemí v jednotlivých etapách umožní postihnout, co je v jejich dějinách společné, co přispívá k všestrannějšímu a hlubšímu poznávání dějinného procesu. Velmi zdáříle je např. stručné, avšak výstižné zpracování dějin jednotlivých zemí v etapě poválečné revoluční krize kapitalismu v I. díle. Umožňuje vyvodit několik důležitých obecnějších závěrů. Autoři „Přehledu“ ukazují na historii řady zemí, např. Německa, Rakouska, Bulharska, Francie, Anglie a dalších, jaké byly v nich v poválečném období objektivní podmínky pro revoluci. Situace po Velké říjnové socialistické revoluci byla pro kapitalisty v celém světě velmi kritická. Historický rozbor dokázal, že nejlepší půda pro socialistickou revoluci však byla na území poražených mocností a v nástupnických státech, kde také došlo k nejostřejším třídním srážkám. Naopak v zemích Dohody se revoluční situace nevytvořila. (Srv. Přehled nejnovějších dějin, díl I., str. 249.) Nikdy v dalších letech až do roku 1945 nebyla situace v Německu, Itálii a zemích střední Evropy tak příznivá pro revoluci, jako v prvních letech po Říjnové revoluci, ale ukázalo se, že subjektivní podmínky se značně zpožďovaly za objektivními. Velká část dělnické třídy zůstávala ve vleku sociálně demokratických stran, které, jak dokazuje historie, ve všech zemích splnily úlohu zachránce kapitalistických pořádků. V době, kdy bylo třeba vynaložit všechny síly pro vítězství socialistické revoluce, se jejich postoj v žádném případě nedal označit jako jen odlišný názor socialistického křídla, nýbrž šlo přímo o zradu socialismu (tamtéž, díl I., str. 251).

Správnost hesel vytyčených Komunistickou internacionálou byla potvrzována nebo vyvracena praxí. Je přirozené, že některé teze byly formulovány nesprávně; komunistické hnutí si nedělá nárok na neomylnost. Šlo však o to, aby v praxi byly správné teze dále rozvíjeny a chybné včas revidovány, aby se chyb, vyplývajících z jejich uplatňování, vyvarovaly další země a správné aby pomáhaly zvyšovat vliv mezinárodního komunistického hnutí na světové dění. Dnes je již celkem známo, jaké negativní výsledky měla například chybná teze V. kongresu Komunistické internacionály o sociální demokracii jako „levém křídle“ fašismu, z které vznikl na konci dvacátých let termín „sociálfašismus“. V „Přehledu nejnovějších dějin“ lze najít na konkrétních příkladech, jaké škody tato teze způsobila v různých zemích. Nejtěžší důsledky měla v Německu, kde Komunistická strana Německa fakticky podceňovala fašistické nebezpečí, i když toto podcenění mělo neobvyklou podobu. Komunistická strana Německa viděla fašismus všude, i kde nebyl, i v sociální demokracii. Přestože sociálně demokratické strany svou politikou ústupků napomáhaly šíření fašismu, spatřovat v nich nositele fašismu bylo vážnou chybou (srv. tamtéž, díl II., str. 80). Vedle komunistického hnutí totiž fašisté považovali za nežádoucí i ostatní pokrokové síly a mezi nimi sociální demokracii. Teprve nástup fašismu k moci v Německu vedl Komunistickou stranu Německa ke správnému postojí k sociální demokracii jako možnému spojenci proti fašismu. Také ve Francii narušovala nesprávná teze o sociálfašismu úsilí o taktiku jednotné fronty. Například skupina „levých“ v letech 1929–1931 tuto tezi ještě více vyostřila prohlášením, že „sociálfašismus rovná se fašismu“ (srv. tamtéž, díl II., str. 108). Na příkladech historie Číny ukazují autoři, jak se nesprávná Stalinova teze o směru hlavního náporu proti silám středu a smířlivcům, související s nesprávným postojem k sociální demokracii, stala oporou pro ultralevé živly. Praxe vyvracela nesprávné teze, avšak Komunistická internacionála na nich přesto nepružně setrvala.

Tvůřící rozvoj marxistické teorie a praxe může zajistit jen správné uplatňování principu demokratického centralismu v mezinárodním komunistickém hnutí, spojené s pružností a schopností rychle se vyrovnat s měnící se situací. Plně respektování tohoto principu však není a nebyla ani v dějinách Komunistické internacionály snadná záležitost. Jeho správné prosazování v Komunistické internacionále bylo narušováno i narůstajícím kultem Stalinovy osobnosti, jehož vlivu se nemohla vyhnout ani Kominternu.

Kritika některých chybných tezí Komunistické internacionály nemůže snížit význam komunistického hnutí jako jediné důsledné síly v boji proti buržoazní společnosti, a zejména proti fašismu. Ve světle historických zkušeností ostře kontrastuje rozhodný, bojovný postoj Komunistické internacionály s kapitulativním sociální demokracie. I když se Komunistická internacionála dopouštěla chyb, byly způsobeny jen různými omyly v taktice; sociální

demokracie však nebyla schopna přejít na třídní stanovisko ani v době největšího nebezpečí. Z obavy, aby jednotný postup s komunisty neotevřel cestu k diktatuře proletariátu, spoléhala se místo skutečného boje proti fašismu jen na parlamentní metody. I po nástupu Hitlerové setrvali němečtí sociálně demokratičtí vůdci v odmítnutí návrhů Komunistické strany Německa na jednotný postup proti fašismu. Např. 30. ledna 1933 odmítli nabízený společný postup s komunisty a prohlásili, že vyčkají, bude-li Hitler respektovat výmarskou ústavu. Vyzvali lid, aby potřel fašismu hlasovacími lístky (tamtéž, díl II., str. 92). Neschopnost opravdového a účinného boje proti fašismu vyplývala ze samé podstaty sociální demokracie, která stála plně na pozicích buržoazní třídy.

Velká pozornost je v „Přehledu nejnovějších dějin“ věnována vypracovávání nové strategické linie komunistického hnutí a zejména VII. kongresu KI v roce 1935. V komunistických stranách bylo třeba překonat prvky staré taktiky, oprostit se od seklářských tendencí a prolomit mnohaletou izolaci mezi komunistickými a sociálně demokratickými stranami (srv. tamtéž, díl II., str. 226, 229 aj.).

VII. kongres KI měl v dějinách mezinárodního komunistického hnutí historický význam. Dovršil proces zrodu nové formy přístupu k socialistické revoluci. Do uplatňování linie tohoto kongresu však současně pronikal i negativní vliv kultu osobnosti. Také této otázce věnuje „Přehled nejnovějších dějin“ pozornost (tamtéž, díl II., str. 246). Metody kultu osobnosti, zejména porušování socialistické zákonnosti v Sovětském svazu koncem třicátých let, narušovaly prestiž Komunistické internacionály ve světě. Přesto však období po VII. kongresu KI patří k nejvýznamnějším obdobím dějin této světové organizace revoluční dělnické třídy.

V „Přehledu nejnovějších dějin“ je soustředěno velké bohatství problémů i událostí. Práce je psána velmi poutavě, a přestože jde o opravdu stručný přehled, nevyhýbají se autoři „zalidnění“ dějin. V každém období jednájí lidé určitých názorů, charakterů, vlastností.

Důležitým doplňkem obou knih jsou rejstříky — jmenný a věcný — i rozsáhlý seznam nejdůležitější literatury a pramenů studovaného období. Je třeba se zmínit též o grafické úpravě, která je rovněž zdařilá, publikace je vhodně doplněna dobře volenými fotografiemi, málo známými a opravdu výstižnými.

Přehled nejnovějších dějin je velmi potřebnou a vítanou publikací. Doufáme, že k prvním dvěma dílům přibude brzy i díl další, který obsáhne další etapu nejnovější historie.

Marie Bednaříková

Podnátná kniha o pozemkové rentě za socialismu

A. V. Bolgov: *Diferenciálnaja zemeľnaja renta v uslovijach socializmu.* (Izdateľstvo Akademii nauk SSSR, Moskva 1963, str. 222.)

Kategorie pozemkové renty je jednou z nejsložitějších kategorií politické ekonomie. Jestliže mezi politickými ekonomy existuje řada nejasností i v některých otázkách pozemkové renty za feudalismu a za kapitalismu, pak tím více sporných a nedostatečně vyjasněných otázek je v teorii pozemkové renty za socialismu. Studium této problematiky není samoúčelné, nýbrž může velmi účinně pomoci při řešení aktuálních problémů socialistického zemědělství. Ať už se jedná o jakékoliv opatření v oblasti zemědělské výroby, o materiální stimulování družstev, o rozvoj ekonomických vztahů mezi družstvy a státem, o daňovou politiku, o vytvoření rovných ekonomických podmínek pro zvyšování důchodů zemědělských podniků v různých přírodně ekonomických oblastech či jiná opatření, ve všech těchto otázkách hraje teorie diferenciální renty a její aplikace podstatnou úlohu.

Je proto možno Bolgovovu knihu označit za vítaný přínos nejenom k teorii marxistické politické ekonomie, ale i pro praxi budování socialismu. Knihu možno právem považovat za jakési završení široké diskuse sovětských ekonomů, která probíhala v posledních letech na stránkách odborného tisku a jejímž výsledkem je mnoho knižních publikací a časopiseckých statí. Bolgov z této diskuse vychází a v závěru své práce provádí jakousi inventarizaci jednotlivých problémů; ukazuje, které otázky jsou dnes většinou sovětských ekonomů jasné a v kterých otázkách nebylo dosud dosaženo jednotného názoru a je tedy nutné je i nadále teoreticky zpracovávat.

Nazval-li jsem Bolgovovu studii završením diskuse o teoretických otázkách pozemkové renty za socialismu, pak nikoliv proto, že bych se domníval, že je možno přijmout Bolgovovy názory jako nesporné. Veliký význam knihy tkví spíše v tom, že Bolgov velmi fundovaně dokázal ve své práci shrnout všechno to bohatství nespočetných knižních publikací a časopiseckých statí sovětského ekonomického tisku posledních let o otázkách diferenciální renty, které se svou početností staly zejména pro zahraniční čtenáře již značně nepřehledné a ztě-